

ARKPRIJS VAN
HET VRIJE WOORD

2008

DAVID
VAN REYBROUCK

De verstervingen van David Van Reybrouck

58ste Arkprijs van het Vrije Woord

Redactie Lukas De Vos

Antwerpen
De Vrienden van de Zwarte Panter
2008

*Ter nagedachtenis aan Hugo Claus, Arkprijswinnaar 1952
en Freddy De Vree, Arkprijswinnaar 1977*

Uit de beschouwingen van de Arkprijsjury

De jury is onder de indruk van de veelzijdige, rechtlijnige en originele aanpak van David Van Reybrouck in de hedendaagse discussies op etisch-maatschappelijk en wetenschappelijk vlak.

Van Reybrouck is archeoloog, cultuurhistorikus, geschiedkundige en schrijver.

Met overgave kiezen heeft Van Reybrouck altijd gedaan. In de roman De Plaag, die de debuutprijs won in 2002, herschrijft hij een vermeend plagiaat van Maeterlinck uit de Zuid-Afrikaanse letteren. Slagschaduw werd vorig jaar genomineerd voor de AKO-literatuurprijs.

Maar Van Reybrouck begeeft zich ook op andere terreinen. In 2004 kreeg hij de Taalunie Toneelschrijfprijs voor die Siel van die Mier. In zijn krantencolumns neemt hij geëngageerd stelling tegen de oprukkende pseudowetenschappen zoals het creationisme. En in Brussel heeft hij een dichterskollektief opgericht om ook de allochtonen een volwaardige stem te geven.

19 maart 2008

HET OOG VAN DE MIER
WELKOMSTWOORD
RAYMOND DETREZ

Dames en heren,

Het is voor mij een vreemd gevoel u hier welkom te heten, kort nadat ik zelf na een lang verblijf in het buitenland naar het vaderland ben teruggekeerd. Evengoed zou ù mij kunnen verwelkomen. Kort nadat het Arkcomité David Van Reybrouck had verkozen als laureaat van de 58ste Arkprijs ben ik naar het buitenland vertrokken in het kader van een sabbatical, die mijn werkgever, de Universiteit van Gent, mij had toegestaan. Een sabbatical betekent dat je salaris wordt doorbetaald, maar dat je verder niets anders te doen hebt dan je als academicus te wijden aan je hobby – wetenschappelijk onderzoek. Een sabbatical is dan ook een uitvinding die de mens in hoge mate met het leven en met de samenleving verzoent.

Ik heb mijn sabbatical tot nog toe doorgebracht in een huis in een dorp in de bergen in Bulgarije. Hoewel de hoofdstad Sofia maar een twintigtal kilometer bergafwaarts gelegen is, drongen berichten uit België slechts sporadisch en enkel door toedoen van *deredactie.be* tot mij door. Dat het vaderland een nieuwe regering had, vernam ik pas dagen nadat deze historische gebeurtenis zich had voorgedaan. Ze kwam mij, eerlijk gezegd, ook tamelijk onbelangrijk voor, vooral in het licht van de ongelukkige omstandigheid dat in het huis waarin ik woonde de afgelopen winter de buizen van de waterleiding waren stuk gevoren.

Zo blijkt alles een kwestie van perspectief. De afgelopen maanden heb ik de laatste hand gelegd aan een geschiedenis van Rusland die u zich weldra in de betere boekhandel zult kunnen aanschaffen. In dat boek is sprake van een Russische schrijver, die op het einde van de 18de eeuw om een reisverhaal met kritische opmerkingen over de lijfeigenschap ter dood veroordeeld wordt, en zich naderhand bijzonder gelukkig prijst wanneer keizerin Catharina zijn straf omzet

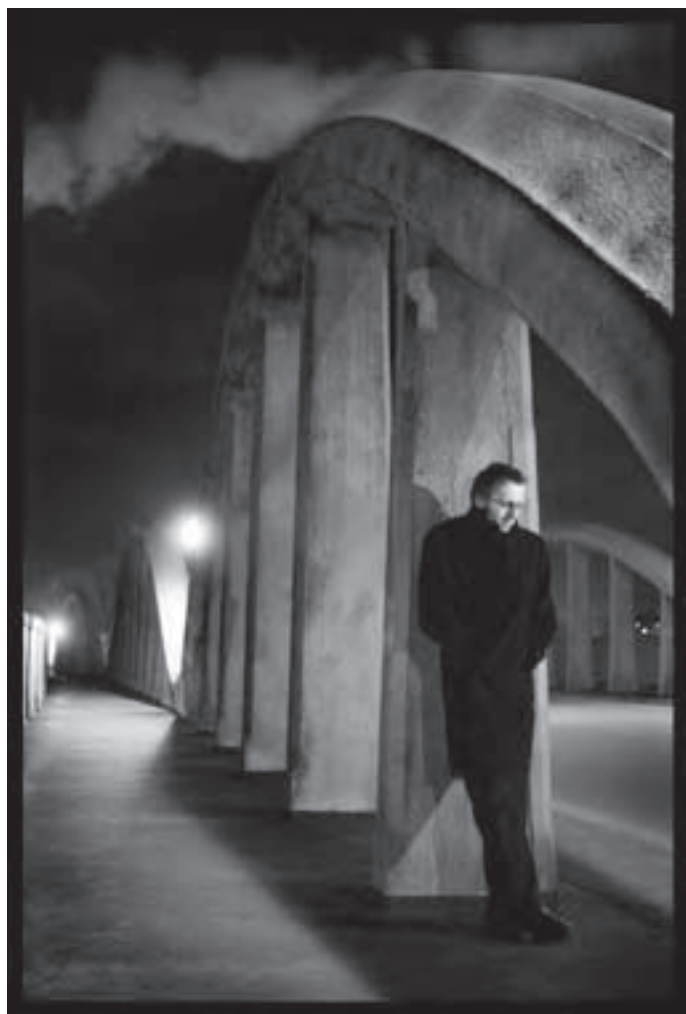
in tien jaar ballingschap in Siberië. Vergeleken met deze doortastende maatregelen lijken de weigering van het Antwerpse provinciebestuur zestig jaar geleden om een ‘onzedelijk’ boek van Jef Geeraerts met een prijs te bekronen en het recente ‘ontmoedigingsbeleid’ in verband met een tentoonstelling van blote prentjes uit de verzameling van Boon eigenlijk maar onbenullige ingrepen.

De Arkprijs ‘dankt’ zijn bestaan aan het protest tegen de onbenullige ingreep van zestig jaar geleden. Toch ben ik de laatste om te beweren dat ook de Arkprijs zelf daarom een onbetekenende aangelegenheid is. Mijn speurwerk naar de Russische geschiedenis, uitgevoerd in de eenzaamheid van de Bulgaarse bergen en in kwalijke hygiënische omstandigheden, maakte weliswaar dat de Belgische regeringsvorming me minder bezig hield dan het lot van een 18de-eeuwse Russische schrijver, maar de Arkprijs won in mijn ogen in het licht van het ongelukkige lot van Aleksandr Radisjtsjev alleen maar aan belang. Al achtenvijftig jaar lang herinnert de Arkprijs overheid en publiek aan het recht van schrijvers en kunstenaars om vrijuit hun mening naar voren te brengen en ongehinderd hun creativiteit te ontplooiën. Natuurlijk worden we niet door tsaren geregeerd en worden dissidente schrijvers en kunstenaars niet verbannen naar de Hoge Venen. Het Arkcomité hoeft in deze omstandigheden dan ook geen fakkeldrager te zijn, maar ze blijft wel best een waakvlammetje – een vlammetje dat ons waakzaam houdt. Misschien heeft de Arkprijs als waakvlam in de loop der jaren schrijvers en kunstenaars kunnen aanmoedigen om zonder terughoudendheid hun stiel te beoefenen en hun roeping te volgen en misschien heeft hij ook een aantal boze vertolkers van gekwetste volksgevoelens kunnen aanzetten tot terughoudendheid bij het hanteren van de machtsmiddelen die hun ter beschikking staan. Dat zou mooi zijn.

In ieder geval is het precies met dat doel voor ogen dat het Arkcomité jaar na jaar een dwarsligger bekroont, een eigenzinnig mens, een consequent voorvechter van een open en kritiseerbaar debat. De achtenvijftigste dwarsligger is schrijver, opiniemaker, dichter en toneelschrijver David Van Reybrouck die – volgens het rapport van het comité – als kunstenaar en wetenschapper veelzijdige, rechtlijnige en originele

standpunten inneemt in de hedendaagse discussies op ethisch-maatschappelijk vlak. Hij krijgt de Arkprijs voor de indrukwekkende en gevoelige theatermonoloog *Missie*.

EEN MAN MET EEN MISSIE
LUKAS DE VOS

Blijkbaar kan niemand zonder een vader. Wortels. Woorden als wortels. Ik wou er eigenlijk niet over beginnen. Het afscheid van Hugo Claus, oud-redactielid van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, winnaar van de tweede Arkprijs ooit, die van 1952, behoorde minimalistisch sober te zijn. De jonge generatie heeft daar anders over geoordeeld. Ze heeft hem willen uitdragen, verbranden als een Vikingvorst op zijn laaiende snek. Ze zijn verweesd, zonder uitzondering, Erwin Mortier, Dimitri Verhulst, Tom Lanoye, Luk Coorevits – het siert hen, en tegelijk bekruipt mij een ongemakkelijk gevoel. In de dood krioelt het van de vrienden en genodigden. Waarom hebben die zo nodig een peetvader nodig? Waarom een patetische opvoering in de Bourla net als destijds voor die halfwassen dichter Herman De Coninck in de aula van de UIA? Waarom willen ze zo graag hun teksten vasthaken aan die van heer Hugo (voor wie de grootste aller dichters, Lucebert, ooit schreef, in hun Parijse periode: ‘savonds gaat heer horror uit/(hij pienkt aan de ladies hij pienkt aan de poem)’ – in feite is het gedicht uit *Apocrief* aan paus Gregorius VII gewijd, de man van het eigen gelijk en het *Amavi iustiam et odivi iniquitatem; propterea, morior in exilio*, verbanning vanwege rechtlijnigheid, de man ook van Cannossa, de man van *Dictatus Papae* waarmee hij de paus oppergezag gaf, en tegelijk het priestercelibaat oplegde en de simonie verbood; het is mij tot vandaag onduidelijk gebleven wat Lucebert met de ‘poem’ bedoelde, ik had het Joost Zwagerman moeten vragen die het in 1988 pasticheerde in *De Ziekte van Jij*: ‘... ben jij eindelijk van alle ladies/aan te pienken meer dan welke poem’). Ik ben er niet uit. En ik las dus met huivering in *De Morgen* van 22 maart 2008: ‘Door Claus ben ik schrijver’.

Gregorius toch – of Grégoire, zoals de tweede voornaam van Van Reybrouck op zijn Brugs luidt. Je hebt Claus nooit gesproken, je hebt nooit een oester met hem gedeeld. En toch volstaan griep en verveling om als Saulus te herrijzen, om als de alchemist Claust uit *De Huurling*, de stripreeks van Segrelles, weer op te staan. Virussen en

woorden, ze scheppen verwantschap, ze zijn een eindeloze louteringsberg. In *De Morgen* schrijft Van Reybrouck: ‘Drie dagen en nachten lag ik in bed, te lezen en te rillen. Als ik genezen ben, heeft de wetenschap voorgoed een deel van haar glans verloren. Er is een nieuwe koorts in me gevaren.’ Ik zet dat even naast het gesprek in *Tertio*: ‘Rond mijn dertigste bevond ik me op een rotonde, waarop ik maar rondjes bleef draaien.’ Dante. ‘Nel mezzo del camin di nostra vita mi ritrovai per una selva oscura che la diritta via era smaritta’. Is het dat wat Van Reybrouck drijft? Een vroegtijdige *midlife* crisis? Ook Dante begon aan zijn *Divina Commedia* toen hij de 35 passeerde. De terugblik begint. Met een zoektocht naar de vader, de afkomst, de wortels. En het verleden heeft vele vaders, het opgraven van herinneringen verandert ook het heden. Toen einde maart baron de Gruben in Booschot een eeuwenoude eik liet omzagen, daagt het ineens bij de buurtfamilie Van Look. Vroeger groeide er een hele rij eiken. Alleen de slechtste, de kromme, is blijven staan, hij was geen geld waard. Hij is 450 jaar geworden. De familie heeft nog een liedje gezongen onder zijn kruin bij de vijftigste huwelijksverjaardag van de ouders Van Look. Met de boom is een stuk geheugen weggehakt, en, al was het maar even, toch weer ontdekt.

Daar heeft David Van Reybrouck zich zijn hele, jonge leven al mee beziggehouden. Archeologie was zijn vak, het academisch milieu de dierentuin waarin hij zichzelf opgesloten voelde. Archeologie is reconstrueren, afleiden, hypotetische lijnen opstellen, de lagen van ons bestaan onthullen als de jaarringen van een eik. ‘Ik hou eigenlijk meer van verval dan van het verleden,’ laat hij zich ontvallen in een interview met Mark Schaevers. De reden is nogal opzichtig: verval toont de tijdelijkheid, geeft onverbiddelijk aan hoe de functionaliteit der dingen (of van levende wezens) opdroogt en zinledig wordt. Archeologie is absolute relativiteit. Schrijven niets anders. Er zit dus continuïteit in de arbeid van Van Reybrouck. Verzamelen, vastprikken, beschrijven – en weten dat het uitgetekende netwerk maar herkenbaar én dienstig blijft, zolang het voor iemand bruikbaar is. Een spinnenweb blijft nog vliegen vangen na de dood van de spin, maar wordt door weer en wind uiteengerukt. Een mierennest dat vertrapt wordt, wordt elders heropgebouwd, tot de koningin verdwijnt. Broosheid

en strategie, dat is wat Van Reybrouck boeit. Daarop steunt zijn hele wetenschappelijk én letterkundig oeuvre.

‘Entomologie was krijgskunde’, het thema van zijn eerste grote boek, *De plaag*. ‘Het sociale leven van de insecten was een uiterst geschikt terrein waarop veldslagen over politieke, religieuze en filosofische opvattingen gevoerd konden worden’. En ‘mieren waren wapens, wetenschap was ideologie’. Van Reybrouck herontdekt allicht ongewild een stokoud thema van de dystopische literatuur: de *Ameisenstaat*. In het spanningsveld tussen eenvormigheid en eenzelveigheid, tussen strakke discipline en eigen inbreng, ontstaan de wezenlijke vragen naar oorsprong, bestemming, en vergankelijkheid van de mens, en bij uitbreiding het mensdom. De ideologie, die wetenschap effectief is, laat zich moduleren – van satire (zoals in *De Biënkorf der H. Roomsche Kercke* die Marnix van Ste Aldegonde in 1569 voltooide) tot okkultisme. Modaliteit is het kernbegrip waarin schijnbaar tegengestelde levensbeschouwingen kunnen samenvallen. Een ekstreem voorbeeld vormt de *Theozoologie oder die Kunde von den Sodoms-Äfflingen und dem Götterelektron* van de verlopen cistersiënzermonnik Lanz von Liebenfels, verschenen in 1904 in Wenen. Zijn radicale bijbelduiding leidde regelrecht naar eugenetische *übermensch*-gedachten. De godsdienstige looping voert hem naar kongruentie met de opvattingen van de al even radicale atheïst Friedrich Nietzsche. ‘Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll’. Lanz heeft met zijn wetenschappelijke gebiologeerdheid (hij eindigt met de gevolgen van radiumstraling op de ontwikkeling van embryo’s) op tragische wijze ook het pad geëffend voor de heidense kultus van raszuiverheid en experimenten op het objekt dat mens heette. Hij stichtte in 1900 de Ordo Novi Templi, die bijeenkwam in Burg Werfenstein (waar in 1907 voor het eerst de hakenkruisvlag werd gehesen), en voegde zich later bij het infame Thulegenootschap. Dogmatisme is de onafwendbare verleiding als het maatschappelijk lichaam als spiegel wordt gezien van de mens, of omgekeerd. ‘Was wollt ihr mit den Zylinder-Republiken und Kalabreser-Demokratien? Sind sie nicht seit jeher die Wursteltheater der Geschichte?’ Maar dat is net de ideologie die Van Reybrouck volgt: leven is worstelen. ‘Wij zijn echt apen,’ erkent hij in *Knack*. De open konfrontatie met de maakbaarheidsgedachte die Lanz

propageerde: 'Gott ist entaffte Liebe (Agapè)'. Tegen de hybris van het absolute gelijk helpt alleen een kamp om de betrekkelijkheid van opvattingen, tijdslagen en organisatievormen bloot te leggen. De archeologie van de evolutie.

Van Reybrouck heeft dat totnogtoe met verve en zelfkennis beoefend. Verlies en verval louteren de mens, zetten hem met beide voeten weer op de grond. In *De plaag* leiden ontleende woorden naar geleende gedragingen. Vermeend plagiaat (Maeterlinck-Marais) is een echo van het ondraaglijke bandwerk dat de mens uitvoert. Herhaling doodt gedachten, eentonigheid stompt de geest af. En dus is elk geschrift een reis, een onderzoek naar waar alles misloopt, verglijdt, verbrokkelt en afsterft. De ondertitel onthult alles: 'het stille knagen van schrijvers, termieten en Zuid-Afrika'. De schrijver reist onbarmhartig (wel wetende dat alleen het einde kenbaar is), zoals de potvis die hem obsedeert, zeeën overzweemt om te komen sterven op het Noordzeestrand. 'Deze walvissen,' schrijft Annette van den Bosch, 'wekken zijn verbazing en bewondering omdat ze afkomstig zijn van de laatste plek op deze wereldbol die niet door de menselijke blik gekoloniseerd werd: de diepe oceaan. Meer dan biologische wezens, staan ze symbool voor de geschiedenis en de vergankelijkheid.'

Van Reybrouck herkent de blinde, ongevoelige dwang van verlies. In de langzame zelfmoord van de miskende Marais ruikt hij de eigen, opengereten wonden. Vijf van zijn vrienden kwamen om in 1998 toen een opgejutte Amerikaanse straaljagerpilot een mislukte stunt uithaalde in Cavalese, en de kabels van een skilift doorsneed. Vergeten kan niet. Bezweren gaat niet. Van Reybrouck: 'Het geheugen is ons gruwelijkste orgaan: het scheidt af wat ons dierbaar is en slaat op wat ons vernietigt.' Alleen: gruwel fascineert, gruwel is schoonheid van een andere orde. Maar gruwel dient tegelijk bedekt door alledaagsheid, anders is het leven niet te harden. Ik geloof dat juist daarom in *Slagschaduw* de verzachting uit de anonieme stad Brussel komt, uit de bewegingen langs straten en pleinen, uit het verdwalen in grijsheid. 'Brussel troost en dempt zijn verdriet,' zegt Van Reybrouck over zijn hoofdpersonage in een gesprek met Dirk Leyman. 'Het is een soort sourdine.' Het is het Antwerpen van Elsschots *Dwaallicht*, het

Amsterdam van Polets *Sirkelbewoners*, het Venetië van Donna Leon. Het Vlaanderen van Claus. Alleen op zo'n weke ondergrond gedijt de onverbiddelijke evolutietheorie, want zij 'steunt op drie principes die het leven op aarde verklaren: variatie, selectie en overdracht'. Variatie is modaliteit. Selectie is de inzet van de ideeënstrijd (reden ook waarom Van Reybrouck openlijk het kreationisme of het *intelligent design* afwijst, als bewuste en dus ideologisch gekultiveerde onwetendheid). Overdracht is kennis.

En kennis is het doel van schrijven. Daarom leven de doden als wij ze ons herinneren. In een aangrijpend stuk in *De Morgen* (23 juni 2007) doet Van Reybrouck het verhaal van de moord op en begrafenis van Serge Mashese. Mashese was amper 31 en redaktiesekretaris van Radio Okapi, de enige Kongolese nationale zender (door de VN gesponsord) in Boekavoe. Ik ken het verhaal omdat ik de stad ken. Ik heb er zelf drie jaar gewoond, net als Masheses ouders op 300 meter van de Rwandese grens. Ik heb leren autorijden op het pleintje voor de katedraal, waar nu de drie vermoorde aartsbisschoppen begraven liggen. Ik ken de brutaliteit van de Garde Nationale – ooit ben ik op de hoofdweg naar Rwanda stilgevallen met mijn armtierige kevertje in de *cortège* van Moboetoe. Ik ken de fontein, waar nooit water uitkwam maar waar een protestantse agent mij dagelijks met de breedste glimlach militair salueerde. Ik ken de twee bioskopen, de *Palace* en de *Rex*, in de ene bibberde het beeld, in de andere was de klank steevast misvormd. Maar het was pater Pijp die het onderhoud deed. En daar tref ik opnieuw Van Reybrouck.

De pater was een jezuïet, hij woonde een steenworp hoger dan ik aan het Kivoemeer. Een onverschrokken, maar ontgoochelde missionaris. Kwam bij me thuis films afspelen in ruil voor mijn whisky. Heeft me nog zeldzame boeken van Busken Huet meegegeven uit de bibliotheek die hij openhield in het *Collège Alfajiri* want 'anders scheuren ze toch de bladen eruit, puntzakjes voor de *cacahouettes*'. Destijds waren de kolleges tweetalig, ook de Vlaamse kinderen hadden hun intellectuele nooddruft te bevredigen. En wat doet Van Reybrouck? Hij zoekt net die paters op, die mensen die overal werden uitgespuwd. Door de negers, want de paters waren toch de voorhoede van het

kolonialisme. Door de moderne kerk, want de paters konden het Concilie niet meteen volgen. Door het thuisfront, want ze konden niet meer aarden (zoals mijn nonkel Théodule die karrewiet werd toen hij voor het eerst in een kwarteeuw nog es drie weken naar België overkwam, en zag dat mijn vader niet eens een kruisbeeld aan de muur hangen had; hij is verbauwereerd en terstond teruggevlogen naar Rhodesië, waar hij, in Zimbabwe dan, vredig is gestorven in de wetenschap dat er echte leeuwen waren die hij beter begreep dan mijn vader).

Dat is *Missie*. Een gesprek met vijftien missionarissen in Kongo heeft Van Reybrouck doen begrijpen en relativeren. Onvoorwaardelijke naastenliefde is een drijfveer die niet langer bij ons doorzien wordt. Altijd moet er een verborgen agenda, een bijgedachte zijn. Niet dus. Het kan koppigheid zijn, die even dwaas is als het dogmatisme. Het kan zelfkontrolé zijn, die even ijdel is als verwaandheid. Het kan ook gewoon overgave zijn. Niet zoals bij ngo-medewerkers, die komen ‘met hùn plan en hùn oplossingen’, en die na enkele maanden vertrekken. Want ‘ngo’s zijn geobsedeerd door veiligheid. Ze hebben soms meer weg van een militaire dan van een humanitaire missie’ (*De Standaard*, 8 december 2007). Ik heb het zelf meegemaakt dat we in een busje op weg naar het vliegveld Kavumu met twee grienende Peace Corps grietjes zaten, terwijl de kampverantwoordelijke van de Amerikanen onophoudelijk doormekkerde, ‘easy come easy go, easy come easy go’, en de meisjes alleen maar een hekel hadden aan termieten, vlooien, brak water en janhagel uit Rwanda dat ’s nachts het meer overstak om lustig te plunderen. Weggaan paste niet in zijn pletwalsbeschaving.

Daar tegenover staat de mildheid van Van Reybrouck, het begrip, de bewondering, de verwondering ook over de tomeloze inzet van missionarissen, die ouderen alleen nog in verband brengen met de Expo en zilverpapier, en van wie jongeren het bestaan gewoon vergeten zijn. *Missie* is een tribuut aan de openheid van die anders zo stuurse Vlaming, aan de wereldgerichtheid in kleinschalige projekten als een parochie, een school, een ziekenhuis, de broesse. Maar het kleine is even gevarieerd als het reusachtige, en niet minder menselijk. Daar-

van getuigt de monoloog *Missie*. Het is een vervolg op de verslagen van Ruusbroec en Verbiest, met aandacht voor de onooglijke helper, die zijn roeping recht moet houden zonder steun van de oversten of de kerk. ‘De generositeit en het besef van de moeilijkheden van de wereld die de Vlaamse missie hebben aangedreven, staan toch in pijnlijk contrast met het Vlaams-Vlaamser-Vlaamst-discours van de huidige kristendemokratische generatie.’ Van Reybrouck herformuleert zijn ontdekking van die onverwachte inzet en volharding, van dat geloof, in politieke termen. Zelf is hij te geschoold om apriori’s, om axioma’s te aanvaarden. Hij is een ongelovige, geen ketter. Maar altijd met het oog op de mens. ‘Wanhoop is een essentiële voorwaarde voor mededogen,’ bekent hij in *Vrij Nederland*. En net dat verklaart wat de basis van zijn schrijven is: ‘Je hebt pas echt begrip voor de ander wanneer je jezelf als een ander hebt ervaren.’ Als je je eigen vader wordt. Je eigen zendeling. Of wees.

DE KUNSTENAAR EN ZIJN APPEL
YVES T'SJOEN

Ik las het nog vanavond in een of ander boekenkatern. Schrijvers vegeteren niet langer in hun ivoren toren. De blik is weer naar buiten gericht. Engagement en literatuur sluiten elkaar niet meer uit. De vraag is natuurlijk of kunst en politiek wel gescheiden werelden zijn. En of het woord zich kan voordoen als waardenvrij en apolitek. Ik geloof dat niet, of het wordt ongeloofwaardig. Ik vraag me ook af of het engagement in de literatuur van de afgelopen decennia, pakweg vanaf begin jaren zeventig, die ook wel eens met bekentenisliteratuur en autobiografisch schrijven wordt geassocieerd, in die jaren achterwege is gebleven. Ik geloof dat niet. Taal is politiek. Ook zonder bewust politiek te willen zijn. Elke uitspraak getuigt van visie. Wit is een amalgaam van alle kleuren.

Vanavond is David Van Reybrouck aangeduid als de nieuwe laureaat van de Arkprijs van het Vrije Woord. De meest waardevolle onderscheiding die Vlaanderen heeft. Het heeft lang geduurd voor een schrijver hem weer kreeg, zeven jaar sinds de naam van Pol Hoste in de ark is gegrift. Vraag is natuurlijk of er nu wel nog voldoende plaats zal blijven voor een schrijver de volgende jaren.

Van Reybrouck is de laureaat die het Arkcomité zich kon wensen. Politiek hoeft niet als een filigraan op de schone letteren te liggen om in aanmerking te komen voor de Arkprijs. Politiek kan ook in de taal zelf zitten. Betrokkenheid spreekt uit de stijl van een boek. Met Van Reybrouck is het meer dan een schrijver van fictie en non-fictie die is bekroond. Veelzijdigheid is geen verdienste op zich, zoals maatschappelijke visie of sociale bekommernis geen *conditio sine qua non* is voor een bekroning met de prijs. Het is de taal die de kunstenaar maakt.

Van Reybrouck is een van de samenstellers van het kritische, inspirerende boek *Waar België voor staat. Een toekomstvisie*. Een opstellenbundel die iedereen, die zich uitspraken permitteert over het al dan

niet voortbestaan van België, best kan lezen. Laat op de avond, nadat het Arkcomité de knoop had doorgelicht in zijn jaarlijkse hoogmis van het vrije woord, zoals steeds bakkeleidend in de zalvende generositeit van De Zwarte Panter en seigneur Adriaan Raemdonck, schreef ik dit dagboekfragment. Waar Van Reybrouck voor staat. Voor mij.

Zoals schrijven, kan lezen een manier van confronteren zijn. Althans, zo komt het mij als lezer wel eens voor. Lezend kom je jezelf voortdurend tegen, in een universum dat niet het onze is, in een taal die niet de mijne is. Lezen vat ik wel eens op als een paradoxale beweging. Jezelf verplaatsen om een ander zelf te ontdekken. Lezen is met voorbedachten rade de confrontatie aangaan met denkpatronen die we onbewust hanteren, of veelal gemakshalve. Een rigiditeit van denken die we niet meer als zodanig herkennen. Als ik het zo neerschrijf, klinkt het als een persoonlijke biecht. Schrijvers moeten natuurlijk niets, zoals ook lezers helemaal niets moeten. Het is maar hoe ik het soms zelf ervaar. Alsof je leest om beter mens te worden, of met het oog op mentale hygiëne. Neen dus.

In elk geval ervaar ik die tweeledigheid van het lezen, mezelf verplaatsen om een ander ik in mezelf te ontdekken, in wat ik van David Van Reybrouck heb gelezen en gezien. Met de kinderen zag ik vorige zomer de productie van Compagnie Kabba *De koningsvogel*, Van Reybroucks geestige bewerking van het gelijknamige boek van A.H. Benjamin, bij De Vieze Gasten in Gent. En voorheen las ik *De plaag* en *Slagschaduw*. En ook de verrassende gedichten van Van Reybrouck in *Het liegend konijn*, en de theaterstukken *Die siel van die mier* en *Missie*, hebben me in bekoring gebracht. De theatermonoloog *Missie*, met Bruno Vanden Broecke, en de media-optredens met witte pater – held van Bunia – Jo Deneckere hebben ons nieuwsgierig gemaakt naar het literair-journalistieke Kongo-boek.

Hier spreekt een veelzijdige kunstenaar, een prozaschrijver en een dichter, een toneelschrijver en een essayist, die zich betrokken en bekommerd, ironisch en kritisch verplaatst. Naar Zuid-Afrika en in Kongo, tot in het paleis van de koningsvogel die zich door zijn entourage onbegrepen weet. Iemand die zich met meer dan verbeeldings-

kracht verplaatst in taal en teksten, van anderen. Maurice Maeterlinck bijvoorbeeld, die ook al iets met blauwe vogels had. En met mieren, bijen en termieten. Om er uiteindelijk zijn taal, zijn tekst, zijn verhaal van te maken. Om er ook zichzelf op een andere manier in te vinden, wellicht.

De plaag. Het stille knagen van schrijvers, termieten en Zuid-Afrika (2001) las ik een tweede maal twee jaar geleden in Stellenbosch. Het waren de nadagen van een koude winter, zelfs in de West-Kaap. Ik heb het boek toen anders gelezen dan enkele jaren tevoren. Misschien omdat ik het in het Afrikaans van Daniël Hugo las (de vertaling dateert van 2003). Fascinerend hoe de zoekende schrijver zich vastbijt in zijn spuurwerk naar Maeterlincks vermeende plagiaat van Eugène N. Marais, schrijver van *Die siel van die mier*. Hoe de wetenschapper in Van Reybrouck een missie onderneemt naar teksten en uiteindelijk zijn eigen pad effent door een eigen stijl te ontwikkelen. Of hoe teksten naar teksten en naar onszelf leiden. Marais-Maeterlinck-Van Reybrouck. *De plaag* leidde me dan weer naar Leon Rousseau's biografie *Die groot verlange* (1974) van Eugene Marais, die Van Reybrouck ook heeft gebruikt. Meer nog, in de herziene druk van 2005 wordt naar *De plaag* verwezen. Tijdens die laatste koude winterdagen van najaar 2006 ging ik met *De plaag* op zoek naar de biografie van Eugène Marais, om in die tweede druk dan weer Van Reybrouck te mogen ontmoeten.

Ik verplaatste me, naar Zuid-Afrika maar ook buiten mijn eigen moedertaal, om *De plaag* anders te lezen dan ik voorheen had gedaan, en me ook op een andere manier te kunnen spiegelen in het boek. *De plaag* nam me op sleeptouw, over de evenaar, naar de Kaap. Ik voerde op het landelijke congres van de afrikanistiek/neerlandistiek een gesprek met professor John Kannemeyer, die dan weer zijn eigen bevindingen – ‘wat Van Reybrouck niet heeft onderzocht in krantenarchieven’ – over de vermeende plagiaataffaire debiteerde. We hebben allen onze verhalen, bedacht ik, en daar gaat dat boek misschien wel over. En zo beheerste *De plaag* tussen hier en daar, tussen nacht en morgen, mijn luttele dagen in het blanke dorp dat zijn eigen slagschaduw vreest.

Boeken zijn vaak ook met persoonlijke ervaringen beladen. Niets persoonlijkers dan een boek. Ook als het niet in mijn taal is geschreven, of mijn tekst is. Niet alleen emoties of binnengedachten kleuren de lectuur. De plek waar ik een roman onderga, of een gedicht en in dit geval een roman-essay (ook wel heel lelijk 'literaire non-fictie' genoemd), gaat dat boek beheersen. Of is het de leeservaring? En andersom: op een andere plek lezen we anders dan op die eerste plek. Met *De plaag* is het niet anders gegaan. Van Reybrouck heeft me, daar in Stellenbosch, met zijn speurtocht, zijn missie, op sleeptouw genomen, om me op een dwingende manier anders naar dat land en zijn inwoners, naar Maeterlinck en Marais, maar bovenal naar taal en teksten en ook naar mezelf en mijn opvattingen te laten kijken. Op een manier heb ik er ook weer iets van mezelf ontdekt. Bijvoorbeeld dat je op een andere manier over een zoektocht kan schrijven dan ikzelf meestal gewend ben. Van Reybrouck is archeoloog en cultuurhistoricus, en weet meeslepend, empathisch over die leidende expeditiedrang te schrijven. Zijn expedities worden in de taal voltrokken. Ze zijn idiosyncratische verkenningen van het woord. Van Reybrouck exploiteert. Hij exposeert zichzelf als een vastberaden, speurend reiziger in het vrije verkeer van het woord. Hij is een uitverkoren laureaat van het vrije woord... Wat als hij eens ging vliegen als een mens?

Schrijven is zoeken. Zoeken doen we immers allemaal, maar niet meteen met de bedoeling ook nog te vinden. Antwoorden zijn er immers niet, hoogstens vermoedens. Feiten die we tot verhalen maken. Verhalen genereren verhalen, en dus zijn ze allemaal 'waar'. Ziedaar de kunst van het zoeken. Het overige is lezen. Schrijven en lezen. Het is de dubbele beweging die we uitvoeren. Ook als lezer.

19 februari 2008

DAVID VAN REYBROUCK, BRUSSEL EN IK
GEERT VAN ISTENDAEL

Hoe leer je in Brussel een schrijver kennen? Let wel, niet in Antwerpen. Want wie zich binnen de wallen van 't stad waagt, krijgt na drie seconden, na hooguit drie seconden te horen van een volslagen onbekende voorbijganger waar hij de juiste kroeg moet zoeken om de juiste schrijvers te ontmoeten. Wie zei daar zoeken? In Antwerpen zoek je *nooit* een kroeg. Je *weet* gewoon waar die is. *Iedereen* weet waar de juiste kroegen zijn. De hele wereld wéét toch... enfin, ik wil het hier over Brussel hebben.

Schrijvers kruipen weg in de rafelige plooiën van de mottige jurk die Brussel heet. Te wijd, die jurk, afgebleekt, vlekkerig, gescheurd, hopeloos uit de mode, weggegooid. Tussen twee plooiën raak je aan de praat met een rossige, bebrilde jongeman. In het Frans – sprak hij die wufte taal daarnet niet met de raadselachtige, allerm minst onmuzische vrouw aan zijn zijde? Misverstand, misverstand. Brussel is een onge-sorteerde vuilnishoop van misverstanden. De jongeman is een Vlaming, maar in zijn Nederlands hoor ik de ruis van tenminste twee overstromingsgebieden, West-Vlaanderen, Holland. Hij en ik hebben het Kunstenfestivaldesarts opgezocht. In Brussel moet je altijd alles weer gaan zoeken. Brussel geeft zich niet zomaar. Brussel spreidt niet gewillig de benen. Het festival, volgens Franstaligen, le Kunst-*enne*, volgens Vlamingen het Festivaldezzaar, levert ons over aan theater uit Iran. Theater uit Iran!? Ja, theater dat leeft en klopt en schreeuwt, in Teheran en in Brussel. Zo vinden wij elkaar, een jonge man en een oude man. Zo vinden schrijvers in Brussel elkaar. Even goed kunnen ze elkaar níét vinden, verscholen als ze zijn tussen andere plooiën, in andere zakken, achter andere voeringen, andere talen. Deze jongeman echter, zelfbewust en toch bedeesd, deze jongeman zal voortaan onvermijdelijk zijn. Niet op de manier die ik toen had kunnen vermoeden. In Brussel valt niets te vermoeden. In Brussel zijn de letteren labyrintisch, geheim, wisselvallig, onvoorspelbaar. Kortom, zoals de letteren moeten zijn.

Bots je in Brussel op een talent, grijp het vast, zo niet verdwijnt het, vaak genoeg voorgoed. Bots je in Brussel op een groot talent, omarm het en houd het met inspaning van al je krachten in een klemgreep. Grote talenten zijn altijd zeldzaam, dat is genoegzaam bekend. Maar een talent als dat van David Van Reybrouck, zo vind je er misschien één per generatie. Twee? Dan heb je een literair klimaat. Ondanks alle alarmerende berichten zitten we in ons land nog altijd met een gematigd zeeklimaat. Aan de veilige kant dus.

David Van Reybrouck hoort niet thuis aan de veilige kant. Hij had moeiteloos een academische carrière kunnen maken waarbij menig hoogleraar zou vervallen van afgunst. Maar hij koos voor het barre land van de literatuur. Hij verliet de vlijtig schoongeboende poppenstad Leuven en koos voor de rotzooi van Brussel. Zijn eerste grote werk had een modieuze roman kunnen zijn, wat stukgelopen liefdes, wat ontwortelde Belgen en dito allochtonen, de nodige elektronica, plus, onvermijdelijk, een paar splinters postmodernisme – wel, nee dus. David Van Reybrouck koos voor het lastige werk, het werk op de grens van een genre of drie, vier. Hij schreef een reisverhaal, hij ging op ontdekkingsstocht, zowel in de geografie als in de literatuur. Tegelijk kun je het een essay, ethisch tractaat, roman noemen en nog veel meer. Daar was *De plaag* en daar was meteen ook een literaire prijs, die van de Vlaamse Gemeenschapscommissie Brussel en de provincie Vlaams Brabant. Ik was stinkend jaloers, want ook ik had een boek ingezonden voor die prijs met zijn wanstaltige naam. Barstend van de kwaadaardigste vooroordelen las ik *De plaag*. Na een bladzijf of tien, kom, twintig, waren al die vooroordelen allemaal, verdampt. Ik zei tegen mezelf: makker, je had beter je eigen boek niet ingezonden, dit is een meester, erken het nou maar. En een beetje gauw. Na een paar glazen whisky en een dozijn knetterende vloeken waren al mijn hersenkronkels, alle vezels van mijn lijf ervan doordrongen. Dit is een meester. En: van deze gast zal onze taal nog horen.

Van deze gast zou ik in ieder geval nog horen, veel horen. En altijd tot mijn onversneden genoegen.

WANHOOP, MEDEDOGEN, VRIENDSCHAP
DAVID VAN REYBROUCK

Dames en heren,

Er zijn van die bijzinnen die een leven lang meegaan. Een bijzin als *'habitué à vivre dans la solitude du travail ou dans les retraites de l'amitié'* bij voorbeeld. Die werd een halve eeuw geleden uitgesproken in Oslo door een man die inderdaad het alleen zijn en de vriendschap beter kende dan het felle voetlicht waarin hij zich nu ineens bevond. De man die deze woorden uitsprak, beschouw ik al vanaf mijn puberteit als een voorbeeld; toen heette dat nog een held, nu een metgezel. Het gaat om Albert Camus en die bijzin komt uit zijn dankrede bij de aanvaarding van de Nobelprijs voor Literatuur in 1957.

Ik haal de rest van de zin er graag even bij:

‘Hoe kan een bijna jonge man – Camus was toen net 44 –, met als enige rijkdom zijn twijfels en met een oeuvre dat nog in volle opbouw is, een man die gewoon is om te leven in de eenzaamheid van het werk of in de rustplekken van de vriendschap, zonder een soort paniek het besluit vernemen dat hem, alleen en herleid tot zichzelf, in een klap middenin een hard licht sleept?’

En hij voegde eraan toe:

‘Met welk hart kon hij die eer aanvaarden op het moment dat in Europa andere schrijvers, waaronder de allergrootste, gedwongen zijn tot stilte, terwijl tegelijkertijd zijn geboortegrond een niet aflatend onheil ondergaat?’

Met dat laatste verwees hij naar de repressieve regimes in Oost-Europa en naar de gewelddadige dekolonisatie van Algerije, want voor Camus stond het schrijverschap nooit los van de wereld waarin en waarover hij schreef. Enkele minuten later vertelde hij zijn publiek

immers: *'Je ne puis vivre personnellement sans mon art. Mais je n'ai jamais placé cet art au-dessus de tout.'*

Nog steeds een beetje mijn held, geloof ik.

Maar wat betekent dat: je kunst nooit boven de rest plaatsen? Je nooit isoleren van de wereld? Het kunstwerk was toch, zoals Rilke ooit zei, een fontein: op zichzelf betrokken, eigenstandig, autonoom? Hoe kan het dan de band met de wereld bewaren? Bezoedelt de wereld het kunstwerk dan niet? Hoe kan je in godsnaam zowel artistiek als maatschappelijk zijn, zowel vernieuwend als betrokken? Zorgt dat niet voor een verlamme tweespalt tussen schrijverschap en burgerschap? Tussen een totale creatieve vrijheid en de plicht tot een moreel oordeel? Is het wel mogelijk om die twee uiterst verschillende registers met elkaar te verzoenen?

Soms denk ik: het zou zoveel simpeler zijn om alleen maar burger te zijn. Columns te schrijven, analytische essays te plegen. Rechtlĳnig, rechtschapen, recht door zee. Dat soort eenvoud. Mij niet afgeleid weten door al die tegenstemmen in mijn hoofd, niet dronken worden van schoonheid, niet willen spelen met de taal. Altijd boven mijn teksten te staan, als een architect boven een maquette, in plaats van in die teksten te mogen dwalen en verloren te lopen. Soms verlang ik daar hevig naar.

Soms wil ik ook alleen maar auteur wezen, bij voorbeeld in de zin van: belletrist. Nu en dan een aardig gecomponeerde roman op de wereld loslaten, nu en dan wat sleutelen aan een kortverhaal. Veel diepzinnig fluisteren (over de liefde, het voorjaar, de handgeschreven brief). Of auteur in de zin van doolhofbouwer. Mij niet hoeven bekreunen om morele consistentie. Vaag en onvatbaar mogen blijven, tot groot jolijt van recensenten, docenten en studenten die er dan een vette kluif aan hebben en het hebben over mijn 'geheel eigen universum'. Mijn besluiteloosheid mogen verhullen in een masquerade van meninkjes, mijn gebrek aan moed voorstellen als een spiegelpaleis, mijn kwetsbaarheid verhullen met hooghartige ironie, nooit eens het achterste van mijn tong moeten laten zien: heerlijk lijkt het me.

Maar ik ben geen auteur, ik ben schrijver. En in die nobele term zit allicht de onmogelijke zoektocht vervat tussen die twee uitersten. Tussen in de wereld moeten staan en in mijn schulp willen kruipen, tussen Verlichting en Romantiek, tussen krant en gedicht, tussen Brussel, de stad die me blijft voeden, en de Bohemer, mijn boot op de IJzer. Ik kan niet anders. En dat noodzakelijk onvermogen heet: schrijver zijn.

Albert Camus verwoordde dat gevoel volkomen, daar in Oslo. 'De kunstenaar smeedt zich in dat eeuwige pendelen tussen hem en de anderen, ergens halverwege de schoonheid waarzonder hij niet kan en de gemeenschap waaraan hij zich niet kan onttrekken.' Het ontroert mij buitenmatig als ik lees dat hij zijn schrijverschap beleefde als zijnde *'toujours partagé entre la douleur et la beauté'*.

De bijzonder grote erkenning waarmee u mij vanavond zo genereus heeft willen eren lost die tweespalt niet op, maar stelt hem op scherp. En dat alleen zegt veel over het erg hoge belang dat ik aan deze onderscheiding hecht. Sta mij toe deze chaotische zoektocht wat systematischer te verwoorden.

Over het kunstwerk:

Ik geloof dat in een ideale wereld de kunst zich niet met het ondermaanse hoeft te moeien, maar ik geloof dat de afgelopen eeuwen zelden ideaal waren.

Ik geloof dat goede kunst niet uit een overtuiging start, maar uit een besef van wanhoop (Camus zou dit 'het absurde' genoemd hebben).

Ik geloof dat elk kunstwerk een bepaalde mate van onherleidbaarheid moet hebben, dat de inhoud nooit helemaal los kan gemaakt worden van de vorm.

Ik geloof dat grote kunst niet moet oproepen tot engagement, het is zijn eigen betrokkenheid.

Ik geloof niet in politieke kunst, al is elk handelen, en zeker het scheppen, politiek.

Ik geloof Bob Dylan als hij zegt dat hij nooit protest songs

heeft geschreven, ook al weet ik dat hij liegt.
Ik geloof dat kunst de waarheid liegt.

Over wanhoop:

Ik geloof dat het woord individu zeer slecht gekozen is voor dat verbrokkelde, versplinterde, verscheurde en juist zéér deelbare wezen genaamd 'de mens'.

Ik geloof dat elke mens een dorp is, met veel vetes en soms een feest.

Ik geloof in de missionaris, al geloof ik niet waar de missionaris in gelooft.

Ik geloof niet dat god dood is, ik geloof dat hij nooit heeft geleefd.

Ik geloof niet in het darwinisme, dat is gewoon waar.

Ik geloof dat het niet slim is om, nu god weg is, ons metafysisch heil in de liefde te zoeken (als hij al geen antwoord had op het absurde, wat zou een sterveling dat kunnen?).

Ik geloof dat enig doodsbesef een geschenk is voor het leven.

Ik geloof dat het solitaire de voorwaarde is voor het solidaire.

Ik geloof dat een mens pas echt tot empathie met een ander in staat is, als hij zichzelf als een ander heeft ervaren.

Ik geloof dat niet langer het geloof, maar wanhoop de voorwaarde scheidt voor mededogen.

Ik geloof in mededogen.

Over literatuur:

Ik geloof dat elke monoloog een polyfonie is.

Ik geloof in theater als kunst van de wanhoop.

Ik geloof heel erg wat iemand ooit zei: dat theater 'waargenomen eenzaamheid' is.

Ik geloof dat ik vergeten ben wie dat was.

Ik geloof in poëzie die weer hees wordt van verlangen, na vele jaren vezelen in de marge.

Ik geloof in essays die schor zijn van verdriet en verontwaardiging.

Ik geloof in romans die fluisteren en schreeuwen, vloeken, tieren en schelden, die kreunen en smachten, enfin, die alles doen behalve babbelen.

Over het schrijven:

Ik geloof dat elke ware creatie een vorm van intellect veronderstelt, net zoals elk waarachtig intelligent werk niet anders dan creatief kan zijn.

Ik kan niet geloven dat het woord ‘intellectueel’ een scheldwoord is geworden.

Ik geloof dat er nood is aan stemmen die genadeloos en mild zijn, die, zoals Camus het vertelde in Noorwegen, ‘kwetsbaar en koppig’ blijven.

Ik geloof dat dat het vrije woord is.

Ik geloof dat ik het vaak niet weet, ik geloof dat dat ook een kracht is.

Ik geloof dat integriteit niet betekent dat je al de stemmen in je hoofd herleidt tot één krachtige misthoorn, maar dat je elke stem recht van spreken gunt.

Ik geloof dat het leven dat je leidt moet passen bij je hoofd, hart en handen.

Ik geloof dat ik daarom ook hou van *moules vin blanc*, van *bitekuteku* met bakbanaan, van een rug waarnaast men wakker wordt, van het okeren licht bij valavond op de gevels, van het leven dat buldert gelijk een nachtelijke zee.

Ik geloof in Permeke.

Ik geloof dat hier een dankbare man staat. Als elk individu ‘een verenigde vezelfabriek’ is, zoals Geert Buelens ooit dichtte, dan belooft de Arkprijs jaarlijks een collectief. Maar ook in een andere betekenis ervaar ik deze grote eer als een onderscheiding voor een bundel mensen.

De theaterproductie *Missie* ontstond in gesprek met regisseur Raven Ruëll, acteur Bruno Vanden Broecke en dramaturg Ivo Kuyl. Het waren zalige weken met hen in die immer genereuze kvs.

Van mijn eigen vader kreeg ik liefde voor de natuur en tomeloze nieuwsgierigheid mee. Dat is veel, veel meer dan wat de meeste vaders meegeven. Die nieuwsgierigheid heeft me een boel mensen doen ontmoeten. Met stripfiguren deel ik daardoor het grote voorrecht van geestelijke vaders te bezitten. Ik heb me vaker thuis gevoeld bij de strijdbaarheid van een oudere generatie dan bij de ideologische smetvrees van al wat nu in postmoderne midlife crisis vastzit. Ik heb zeer veel te danken aan mensen als Ton Lemaire, Jan Slofstra, Geert van Istendael, Luc Huyse, Walter Zinzen en Jozef Deleu. Maar deze bekroning deel ik tevens met mijn onvermoeibaar scherpzinnige en moedige wapenbroeders Geert Buelens en Jan Goossens. Deze Arkprijs is ook voor hen; het is een bekroning voor de strijd die wij nu al enkele jaren voeren en voor de wijze waarop wij, in volle vriendschap, mekaar voeden. Naast Jan en Geert vond ik mijn *retraites de l'amitié* bij Josse de Pauw, Koenraad Tinel en Stephan Vanfleteren en, omdat de wereld gelukkig niet alleen uit eigenzinnige kunstenaars bestaat, bij mijn dierbare familie en vrienden. Want het is door vriendschap dat men de stap van wanhoop naar mededogen kan zetten.

Ik geloof, kortom, dat ik nog wat voort ga doen, maar eerst dank ik u.

‘MISSIONARISSEN ZIJN HET MOOIESTE
WAT DE BELGISCHE KERK VOORTBRACHT’

JAN DE VOLDER

Soms halen niet-gelovige kunstenaars beter de ziel van het christendom naar boven dan gelovigen. Is de Jezusfilm van Pier Paolo Pasolini niet zoveel poëtischer dan die van Mel Gibson? Geldt zoiets ook voor David Van Reybrouck en zijn theatermonoloog *Missie?*

Kwetsbaar en met bewondering stelt Van Reybrouck zich open voor het menselijke avontuur van die Vlamingen met een geloof als een rots, die in goede en kwade dagen aan de andere kant van de wereld van hun mensen en hun god bleven houden. Hij doet dat op een wijze die tot op vandaag in onze gewesten ‘not done’ is.

Van Reybrouck is een getalenteerd schrijver. Na enkele jaren als postdoctoraal onderzoeker Geschiedenis aan de Leuvense universiteit besloot hij zich ten volle te wijden aan de literatuur. ‘Rond mijn dertigste bevond ik me op een rotonde, waarop ik maar rondjes bleef draaien. Ik behoor tot de generatie der besluitelozen: alle mogelijkheden liggen open, maar we gaan ten onder aan keuzestress.’

Maar leven is kiezen en overgave, leerde hij. ‘Om te bloeien, moet je ook snoeien.’ Voor dat inzicht gaven de missionarissen hem een duwtje. De Zwitserse zuster Bibiane Cattin die al haar energie aan de verkrachte en vernederde vrouwen van Oost-Kongo wijdt, vertelde hem: ‘Pour vivre plus, il faut mourir à autre chose.’

‘Versterven vind ik een erg mooi woord uit de katholieke traditie,’ vindt Van Reybrouck. Ook hij maakte inmiddels zijn keuzes: wegens het schrijverschap besloot hij ongehuwd en kinderloos te blijven.

Missionarissen: het onderwerp biologieert de schrijver allang. ‘Ik vond dat er vaak onterecht smalend over hen werd gedaan.’ Hij bestudeerde de antropologie, wellicht de wetenschap die het meest ‘met postkoloniale schaamte’ kampt. ‘Maar ik vind het niet terecht mensen uit

het verleden te beoordelen met de morele standaarden van vandaag. Het was immers lang niet allemaal ‘het opleggen van een westerse ideologie, hand in hand met de koloniale overheerser’, zoals ons dat werd ingelepeld. In de duizenden missionarissen die van onze streken zijn vertrokken, stak veel edelmoedigheid, idealisme en menselijke grootheid. En de missie anno 2007 kan je toch echt niet vergelijken met de missie van rond 1900.’

Voor Van Reybrouck lijkt het geen twijfel: de missionarissen zijn het mooiste wat de Belgische kerk voortbracht. ‘Nu nog overigens: het mooiste van onze kerk zit voor mij in Kongo.’ De kunstenaar vindt het daarom dringend tijd de missionaris te rehabiliteren: ‘Voor mij is hij het archetype van iemand die het goede heeft gekozen en bereid is daar de gevolgen van te dragen.’

Hoe reageerde de kunstenaarswereld? ‘Geloof het of niet: het dedain is weg. Ik heb geen schampere reacties gekregen, tenzij wat van de oudere garde. De generatie woordkunstenaars van vandaag, gelovig of niet, is ook op zoek naar zin. Ze staan er weer open voor.’

Om het stuk te schrijven ging de auteur met missionarissen spreken. Aanvankelijk in Belgische rusthuizen, maar nadien ook in Oost-Kongo. ‘Ik heb daar prachtige figuren ontmoet. “Ik heb niet veel te vertellen,” zeiden ze, maar dan zaten we uren te babbelen. Mijn monoloog is daaruit voortgekomen.’ Het is het pakkende verhaal geworden van een West-Vlaamse missionaris die op zijn leven terugkijkt. ‘Ik kwam zeer onder de indruk van het concrete, in de aarde gewortelde geloof dat ik daar heb ontmoet. Een katholicisme dat weliswaar de paus zeer waardeert, maar waar Rome tegelijk veraf is.’ Volgens Van Reybrouck en zijn gesprekspartners mogen de Vaticaanse verantwoordelijken gerust wat dieper in Afrika afzakken om vormen van katholiek christendom te ontdekken die zeer legitiem en waardevol zijn.

Gelovig is Van Reybrouck door zijn schrijverservaring niet geworden. ‘Het was voor mij een ambivalente ervaring. Ik heb veel gelezen over het christendom. Het was ergens een soort thuiskomen, want

als jongeman waren kerk en geloof me niet vreemd.' Hij groeide op in de katholieke zuil, kende in zijn collegejaren een aantal enthousiasmerende jonge priesters, was vertrouwd met het milieu van de Brugse basisgroepen en ging soms studeren in Westvleteren en Chevetogne, waarbij hij geen enkele dienst oversloeg. 'Maar tegelijkertijd was het schrijven van dat stuk voor mij ook een definitief afscheid. Het christendom veronderstelt enkele basale axioma's waar ik niet meer in kan geloven: het postulaat dat er een God bestaat, de onsterfelijkheid van de ziel, het hiernamaals. Ik heb te veel Darwin gelezen om nog in God te geloven.' Tegelijkertijd voelt de schrijver zich thuis bij de missionarissen. Hij woont daar ook telkens de mis bij. 'Ik hou van rituelen. De liturgie kan mij zo ontroeren. Soms wou ik dat ik daarin kon geloven.'

Een en ander heeft ook te maken met de Afrika-microbe die de schrijver heeft gebeten. Zijn debuutroman, *De plaag*, speelt zich af in Zuid-Afrika. De passie voor dat continent heeft hij van thuis meegekregen: zijn vader werkte aan het begin van de jaren zestig vijf jaar in Katanga. 'De maskers thuis, onze hond die 'Imbwa' heette – Swahili voor hond – de verhalen, al was mijn vader geen groot verteller.' Nog altijd trekt hij geregeld naar Kongo. 'Ik ben daar echt graag: zoveel lieve, hoopvolle mensen, zoveel minder verzuring dan hier.' Een plaats waar Belgen ook echt graag gezien worden, ook al beseffen ze dat zelf niet meer. 'Ik leef trager en voller in Kongo. Ooit ga ik daar wonen.'

Wat Van Reybrouck tegelijkertijd in Vlaanderen en Europa ziet gebeuren, maakt hem niet vrolijk. 'Vlaanderen is ziek geworden, provincialistisch, patserig in zijn welvaart,' vindt hij. 'Soms vind ik het spijtig dat het zo snel gesecculariseerd raakte. Ik voel iets als heimwee naar de tijd dat Vlaanderen religieuzer was.' Vlaanderen is nu economisch geëmancipeerd, wat de geloofsafval ongetwijfeld in de hand heeft gewerkt, maar cultureel of moreel is het in zijn ogen geen ontwikkeld land. 'De missionarissen brachten ook de wereld binnen. We hebben het besef van de buitenwereld verloren. Onze band met de wereld lijkt nu wel beperkt tot Marbella en Antalya.'

Waar gelooft de ongelovige schrijver dan wel in? Hij denkt na. En dan behoedzaam: ‘Menselijke waardigheid en morele schoonheid. Zoals bij Nelson Mandela, Desmond Tutu en Dag Hammarskjöld. En in de literatuur. Die is voor mij een manier om verwondering en verontwaardiging te tonen. Of om “liegend de waarheid te zeggen”, zoals Antjie Krog dat zo mooi zegt.’

(licht gewijzigde tekst van een interview verschenen in Tertio op 12 december 2007, bladzijde 13)

UIT: 'MISSIE'
DAVID VAN REYBROUCK

Missionaris worden, dat is iets raars.
Ik zat op het college, het Sint-Amanscollege bij ons,
ik deed niet eens Latijn. Gewoon, moderne-wiskunde.
Ik was nogal een flierefluiter, als ik dat nu hoor, nogal werelds blij-
baar.
Ik ging graag uit, ba ja. Ik ging met de meisjes om en al zulks.
En op een gegeven moment ook een serieus lief.
Maar in de poësis hadden wij retraite met een pater.
Pater Fernand.
En wij namen dat behoorlijk serieus. Wij waren op zoek.
En Pater Fernand zei:
'Ge staat aan het begin van uw volwassen leven,
ge zijt jong en ge hebt plannen.
Dat is goed, ge moet plannen maken.
Maar misschien heeft onzeliervenheer ook wel plannen met u.'
Dat was eigenlijk zeer simpel; ik ben dat nooit vergeten.
'Ewel,' zei-die, 'ge moet zijn gedacht vragen,
ge moet vragen: wat wilde gij dat ik doe?
En daarom wil ik dat gij na de conferentie hier naar de kapel gaat
om te vragen wat dat onzeliervenheer wil van u.'
En toen is dat duidelijk geworden.

Mijn vader was kolenmarchand.
En mijn moeder, die kwam uit een cafégezin.
Zeer christelijke mensen, allebei.
Ze hadden gehoopt dat ik ingenieur zou worden of vétérinaire,
in ieder geval iets om de mensen te helpen,
allez, de mensen van hier zo,
niet aan de andere kant van de wereld...
Maar ik was gewoon om tussen de zwarten te zitten, hé.
Haja, een kolenmarchand.

BIOBIBLIOGRAFIE

David Van Reybrouck (°1971, Brugge)

Studeerde archeologie en wijsbegeerte in Leuven.

Master of Philosophy in World Archaeology in Cambridge.

Doctoraatsverhandeling in Leiden (2000, *From Primitives to Primates: a History of Ethnographic and Primatological Analogies in the Study of Prehistory*).

Coördinator Archives of European Archaeology (1999-2000).

Postdoctoraal onderzoeker bij geschiedenis KU Leuven (2001-2005)

Redacteur vaktijdschrift *Archaeological dialogues* (1994-2005).

Debuutprijs en vierjaarlijkse Literatuurprijs Essay Vlaams-Brabant, Literatuurprijs Roman Provincie West-Vlaanderen, nominatie Gouden Uil en nominatie debutantenprijs Dordrecht, voor *De plaag* (2001).

Publicatie essays en gedichten in *Ons Erfdeel*, *Yang*, *DWB*, *Deus ex Machina*, *Het Liegend Konijn* en *Armada*.

Literatuurprijs West-Vlaanderen, 2003, voor radiocolumns *Heldenmoed* (Radio 1).

Taalunie Toneelschrijfprijs, 2004, en vijfjaarlijkse prijs podiumteksten van KANTL, 2007, voor *die Siel van die Mier*.

Noord-Zuid-Persprijs voor verslaggeving over Congo in *De Morgen*, 2006.

Vast columnist voor *De Morgen*.

Writer in residence, Amsterdam 2006.

Nominatie longlist AKO-literatuurprijs, 2007, en Gouden Uil, 2008, voor *Slagschaduw*.

Writer in residence, NIAS, Wassenaar 2008.

Bereidt een dichtbundel voor en een werk over Congo.

Uitgelezen teksten

Literair

Missie. KVS, Brussel, 2007.

Slagschaduw. Roman. Meulenhoff|Manteau, Antwerpen-Amsterdam, 2007.

Belgium. Teksten bij de oeuvrecatalogus van Stephan Vanfleteren. Tielt, Lannoo, 2007.

‘Blind carbon copy’, kortverhaal in *Gelezen en goedgekeurd: nieuwe verhalen van Vlaamse schrijvers*. Meulenhoff|Manteau, Antwerpen-Amsterdam, 2005, 231-51.

die Siel van die Mier. Het muziek Lod/Het Net, Gent-Brugge, 2004.

De plaag: het stille knagen van schrijvers, termieten en Zuid-Afrika. Meulenhoff, Amsterdam, 2001 (vertaald in het Afrikaans, verschijnt in het Frans en het Hongaars).

Essayistiek

Waar België voor staat: een toekomstvisie. Redactie met Geert Buelens en Jan Goossens. Meulenhoff|Manteau, Antwerpen, 2007.

‘Alles zat erin!’ Een pleidooi voor toneel als kunst van de wanhoop. *De Balie* 25, december 2007, speciale bijlage.

Laat eens een eenzame uit. *De Morgen*, 17 december 2005.

Het verlangen naar zelfkastijding: de moeizame omgang met ons koloniaal verleden. *KVS Express*, februari-maart 2005, 16-21.

De structuur van schaamte. *Ons Erfdeel*, 47 (5): 1-11.

Academisch

- De overname van België door Congo, 1908-1958*. Redactie met Vincent Viaene en Bambi Ceuppens. Universitaire Pers, Leuven [2008].
- Shapland, A. and D. Van Reybrouck 2007: Competing natural and historical heritage: the Penguin Pool at London Zoo. *International Journal of Heritage Studies* 12, 22 pp.
- Van Reybrouck, D. 2005: Archaeology and urbanism: railway stations and zoological gardens in the nineteenth-century cityscape. *Public Archaeology* 4, 13-29.
- Van Reybrouck, D. and D. Jacobs 2005: The mutual constitution of natural and social identities during archaeological fieldwork. In M. Edgeworth (ed.) *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Reflections* ('Worlds of Archaeology' Series). Altamira Press, Walnut Creek (CA), 33-44.
- Van Reybrouck, D. 2002: Boule's error: on the social context of scientific knowledge. *Antiquity* 76: 158-64.
- Van Reybrouck, D. 1998: Imaging and imagining the Neanderthal: the role of technical drawings in archaeology. *Antiquity* 72: 56-64.
- Van Reybrouck, D. 1994: Changing perspectives on hunter-gatherers in Continental and in Anglo-American archaeology. *Antiquity* 68: 831-837.

Over David Van Reybrouck. Een keuze

- Mischa Cohen, "Interview gastschrijver en archeoloog David Van Reybrouck. 'Alles is onder vuur komen te liggen'", in: *Vrij Nederland*, 28 oktober 2006.
- Mark Schaevers, "Zo moet het, vind ik: de dood recht in de ogen kijken", in: *Humo*, 6 maart 2007.

- Dirk Leyman, “Interview met David Van Reybrouck over zijn roman Slagschaduw. ‘Ik heb diep in mijn binnenkamer laten kijken””, in: *De Morgen*, 7 maart 2007.
- Bart Dirks, “Mijn antwoord op verdriet is hard werken”, in: *de Volkskrant*, 16 maart 2007.
- Tine Hens, “Tussen weemoed en colère”, in: *De Standaard*, 26 oktober 2007.
- Joël De Ceulaer, “Wij zijn echt apen”, in: *Knack*, 28 november 2007.
- Jeroen De Preter & Maarten Rabaey, “Ik zou een missionaris willen zijn zonder god”, in: *De Morgen*, 1 december 2007.
- Isa Van Dorsselaer, “Ik heb god in de oorlog vaak verwenst. Missie. David Van Reybrouck en Jo Deneckere”, in: *De Standaard*, 8 december 2007.
- Bart Dirks, “In goede en kwade dagen”, in: *de Volkskrant*, 13 december 2007.
- Guy Duplat, “La position du missionnaire”, in: *La libre Belgique*, 14 december 2007.
- Colette Braeckman, “Le cri du missionnaire”, in: *Le Soir*, 17 december 2007.

DE ARKPRIJS,
EEN TRADITIE VAN VRIJHEID

1951	Christine D'Haen	Gedichten
1952	Hugo Claus	De Metsiers
1953	Maurice D'Haese	De Heilige Gramschap
1954	Frans Goddemaere	Nola
1955	Jos de Haes	Gedaanten
1956	Frans De Bruyn	Tekens in Steen
1957	Albert Bontridder	Dood Hout
1958	Ivo Michiels	Het Afscheid
1959	Libera Carlier	Action Station - Go!
1960	Ward Ruyslinck	De Madonna met de Buil
1961	Hugues C. Pernath	Het Masker Man
1962	Georges Hebbelinck	De Journalist
1963	Paul Snoek	Richelieu
1964	Daniël Robberechts	Zesmaal
1965	Willy Roggeman	Blues voor Glazen Blazers
1966	Astère M. Dhondt	God in Vlaanderen
1967	Jef Geeraerts	De Troglodieten
1968	C.C. Krijgelmans	Homunculi
1969	Patrick Conrad	Mercantile Marine
		Engineering
1970	Roger Van de Velde	Recht op Antwoord
1971	Eddy van Vliet	Columbus Tevergeefs
1972	Marcel Van Maele	Ik rijk Mensenvlees
		Zei de Reus
1973	Rob Goswin	Vanitas Vanitas
1974	Fernand Auwera	Zelfportret met
		Gesloten Ogen
1975	Internationale Nieuwe Scène	Mistero Buffo
1976	Leonard Nolens	Twee Vormen van Zwijgen
1977	Freddy de Vree	Steden en Sentimenten
1978	Roger M.J. de Neef	Gestorven Getal
1979	Frans Boenders	Denken in Tweespraak
1980	Lucienne Stassaert	Parfait Amour

1981	Robbe De Hert	Filmoeuvre
1982	Maurice De Wilde	De Nieuwe Orde
1983	Bert Van Hoorick	In Tegenstroom
1984	Leo Pleysier	Kop in Kas
1985	Daniel Buyle	BRT-journalistiek
1986	Tone Brulin	Toneelwerk
1987	De Morgen / Paul Goossens	Journalistiek
1988	Leo Apostel	Wijsgerig werk
1989	Stefaan Hertmans	Poëtisch werk
1990	André De Beul	Politieke Moed
1991	Frie Leysen	Tien jaar de Singel
1992	Paula d'Hondt	Migrantenbeleid
1993	Jan Blommaert & Jef Verschueren	Het Belgische Migrantendebat
1994	Gal	Grafisch werk
1995	Tom Lanoye	Maten en Gewichten
1996	Gie van den Berghe	Getuigen
1997	Wannes van de Velde	Muzikaal oeuvre
1998	Pjeroo Roobjee	Artistiek oeuvre
1999	Sophie De Schaepdrijver	De Groote Oorlog
2000	Zak	Cartoons
2001	Ludo Abicht	Intelligente Emotie
2002	Pol Hoste	De lucht naar Mirabel
2003	Wim Distelmans	Euthanasiewet
2004	Rik Pinxten	De Artistieke Samenleving
2005	Christine Van Broeckhoven	Verdediging van de Rede
2006	Marleen Temmerman	Onrust in de onderbuik
2007	vzw Roma	Sociaal-Kultureel veldwerk
2008	David Van Reybrouck	Missie

STICHTING
ARKCOMITÉ VAN HET VRIJE WOORD VZW

STICHTER VAN HET NIEUW VLAAMS TIJDSCHRIFT

EN STICHTER VAN DE ARKPRIJS

Herman Teirlinck (1879-1967)

STICHTEND COMITE

Luk De Vos, Henri-Floris Jespers, Herman Liebaers, Hugo Raes, Marc Reynebeau, Karel Van Miert, Julien Weverbergh, Willy Calewaert (†), Walter Debrock (†), Marc Galle (†), Maurits Naessens (†), Willy Vaerewijck (†), Eddy van Vliet (†)

EREVOORZITTERS

Herman Teirlinck (†), Walter Debrock (†), Michel Oukhow (†)

DAGELIJKS BESTUUR

Raymond Detrez, voorzitter
Lukas De Vos, ondervoorzitter
Adriaan Raemdonck, secretaris
Philippe Dinet, verslaggever
Leo De Haes
Tony Meesdom

WERKENDE LEDEN

Karel Anthierens, Joseph Asselbergh, Marcel Boon, Eddy Borms, Jos Borré, Daniël Buyle, Herman De Prins, Jan De Zutter, Clara Haesaert, Marc Holthof, Jef Lambrecht, Hugo Raes, Jean-Pierre Rondas, Pjeroo Roobjee, Ronald Soetaert, Ludo Stynen, Yves T'Sjoen, Claire Van Damme, Ingrid Van der Veken, Leen Van Dijck, Karel Van Miert, Wim Van Rooy, Liesbeth Walckiers, Julien Weverbergh

ZETEL EN SECRETARIAAT

Hoogstraat 70-72, 2000 Antwerpen

© 03 233 13 45 / FAX 03 231 38 12 • galerie@dezwartepanter.be

© 2008 De respectievelijke auteurs
Zetwerk Intertext, Antwerpen © (03) 290 34 87
Verantwoordelijke uitgever Lukas De Vos, Hof ter Bollen 51, 2870 Lievele

Deze uitgave kwam tot stand
met de steun van **Philippe Lemahieu**